

Külajuttud

DETSEMBER
2008

Toimetus: e-post aivesarjas@hotmail.ee, tel 507 9962. Küljendus: Egon Erkmann

Jõudke, jõudke jõulukesed ...

„Jõulupühad olid kolm päeva, need olid ikka pühad. Jõululaupäeval tehti varakult sauna ja käidi saunas ära. Kella ühe-kahe ajal olid juba pühad sees ja siis mindi kirikusse,” meenutas läinud suvel Sorru Olga (Treimann, neiuna Laagen). „Kellel oli hobune, see läks hobusega. Minusugune läks emaga jalgsi.

Talvetee käis heinamaade alt. Mitu korda vaatasin – saksad läksid tirinaga. Et oleks ka üteld, et tule peale – aga ei! Ühel korral Siguri Jaan kutsus. Ema läks rekke, mina sain jalase peale.”

* * *

Rätsepa Maria mälestused pühadetoitudest on talle Kolga muuseumis: „/.../ Kuid peamiseks toiduks oli hapupiim kartulitega ja sinna juurde ilmtingimata soolasilk. Ei saanud siis lapsed valget leiba-saia süüa, nendele oli juba maast-madalast õpetatud see ilus salmikene, mida nad lugedes suure isuga ootasid:

*„Jõudke, jõudke jõulukesed,
et saaks lapsed saia süüa,
oma käega liha võtta!”*

Jõululaupäeval, 24. detsembri õhtul keedeti seapea tükk koos kapsaste, kaali, porgandi ja kartulitega. Ja siis võisid lapsed oma käega laualt kõike võtta, sest jõuludeks ja suuremateks pühadeks osteti alati nisupüüli ning seapea oli endal kodust võtta.”

Kauneid pühi!

TOIMETUS



Auhinnakuuse istutamisel oli küla tulevik - lapsed - suureks abiks.

Foto Aive Sarjas

Meie küla on Harjumaal kõige kaunim

LÜHIDALT^o

Isadepäeval avalikustati, et Harjumaal ilusa küla konkursi võitjate hulka valiti Allika (Kernu vald), Juminda ning Suursoo küla (Rae vald). Kuid põnevust hoiti viimase minutini. Alles 13. novembril Nissi uues koolimajas peetud tseremoonial kuulutasid Harjumaal Omavalitsuste Liit ja Harju Maavalitsus konkursi võitjaks meie küla.

Auhindadena tõi külavanem koju kivist päikesekella, torkava kuusepuu, hulgaliselt aukirju ning 20 000 krooni.

Võistluse komisjoni hindas lisaks külade välimusele veel mitut muud tegurit, näiteks külaelanike ühistegevust ja info levikut.

Ilusa küla konkurss toimus Harjumaal juba 11. korda. Meie küla on varasematel aastatel konkursil pälvinud nii teise kui kolmanda auhinna.



Lugemisrõõmu talveõhtuteks

LÜHIDALT[®]

Kes saabuvateks talveõhtuteks (ja ka edaspidi) mõnusat lugemisvara soovib, seadku aga mõnel neljapäeva õhtupoolikul sammud kenasti Leesi rahvamaja poole.

Üks vastremonditud tubadest sisaldab päris esinduslikku kogu kirjandusest, mida kirjutasid Eesti kirjanikud vabas maailmas 1960ndatel ja 1970ndatel aastatel. Kirjanikud, kes 1944. aastal nõukogude okupatsiooni eest pakku pääsesid ja kelle töid andis Eesti Kirjanike Koperatiiv välja Rootsis. Tuntumad neist on Karl Ristikivi, Raimond Kolk, August Mälk, aga leida võib ka noorema põlvkonna pagulaste töid.

Kolm Leesilt pärit pagulaseestlast anetasid selle lugemisvara oma kodukandi rahvale lahkeks kasutamiseks. Maila Velström, kes enamasti neljapäeviti rahvamajas, on lahkesti nõus raamatuid soovijatele laenutama. Kokku on esindatud 42 autori looming, seega avastamisrõõmu jagub!

Anu Eek-Mägi

Kaldakodu talu



Õnnesoovid

Oktoobris-novembris on külasse kaks last juurde sündinud: tüdruk Toomingu Melika ja Ago perre ning poiss Kutlastajale Kristi ja Marguse perre.

* * *

Jõululaupäeval on sünnipäev meie küla kõige vanemal inimesel – Kuusendali Meeri saab 85. aastaseks.

Palju õnne!



Internet

Ekspert: Rästik oli see kindlasti

Küsimus:

Üks mu tuttav sai varakevadel koristustalgute ajal (tõenäoliselt) rästikult hammustada. Korjas maanteekraavist prahti, ussi ei näinud, aga tundis äkki randmeliigese juures valu. Hakkas uurima - kaks väikest täpikest kõrvuti, plussivarrukal kollakas plekk samas kohas. Temaga ei juhtunud mitte midagi - käsi ei läinud isegi paiste mitte.

Kõrvalseisjatel tekkis kaks vastakat arvamust: et miks paiste ei läinud - kevadine rästik on ju väga mürgine, oleks pidanud minema; ja teine - ei läinud selle pärast, et rästiku kevadine mürk on "väga lahja". Kuidas sellega siis on - kas lahja või kange?

Vastab Peeter Põldsam, Minizoo omanik ja roomajate asjatundija:

Rästiku (nagu ka teiste mürkmadude) mürk on täiesti kindla koostisega aine, mis ei ole kord lahjem, kord kangem. Küll aga võib rästik „süstita” vastavalt soovile ja tervislikule seisukorrale erineva koguse mürki (või nt hoiatuseks hammustada „kuivalt”, ilma mürki kasutamata). Samuti on inimeste vastupanuvõime mürgile erinev, kusjuures see võib muutuda korduvate hammustuste korral nii paremuse kui halvemuse poole. Antud juhul on kindlasti määravaks asjaolu, et plussivarrukas pidas suurema osa mürki kinni (kollakas vedelik särkil). Aga rästik oli see kindlasti.

Vaata ka: Külajutud, juuni 2008 „Kevadised talgud olid töö- ja rahvarohked” ning www.maaleht.ee/foorum



Postipoisid Guido ja Tarmo.

Uued postipoisid

LÜHIDALT^o

Meie küla uudiste tooja – kirjakandja Helgi – läks 1. novembrist pensionile. Mitmete aastate pikkuse kirjatoomise töö eest kinkisime Helgile kogu küla poolt raamatud – ühe jutuka ja ühe kudumisteemalise. Ikka selleks, et värskel pensionäril tegevust oleks. Oli ta ju mõni päev enne pensile jäämist arutanud, et ei teagi, mida ajaga peale hakata – isegi pesu polevat vaja pesta, seda teeb tema eest masin.

Uuteks postipoisteks on Jumindal Tarmo (pildil esiplaanil) ja Guido.



Peeter Helgile raamatuid üle andmas.

Fotod Aive Sarjas

Kutlastajal töötab tuulegeneraator

ELU-OLU^o

Juba mõnda aega võib möödakäija Kutlastaja õues tuulegeneraatorit näha. Pererahvas polnud kitsi ning oli lahkesti nõus külarahvale oma imeriista tutvustama.

Seoses tööga tuleb Kutlastaja peremehel erinevaid messe külastada ja ühel neist see tuulegeneraator silma jäigi. Otseselt vajadust sellise riistapuu järgi ei olnud, aga kuna

teema oli põnev, siis sai generaator ka soetatud.

Millega siis tegemist on? Generaatori tehnilised näitajad on järgmised:

- masti pikkus: 8 m
- labade diameeter: 3 m
- võimsus: 1 Kw
- akud: 12V150Ah 5tk

Generaatoriga laetakse akusid, mis läbi inverteri väljastavad tavapärase 220Vse voolu.

Elektrit hakkab generaator andma juba 3 m/s puhuva tuule korral

ja võimsuse 1 Kw saavutab ta tuule kiirusel 9 m/s.

Tormide ajal hakkab ta ennast automaatselt tuulest välja keerima, mis peaks vältima purunemise. Võimete piiriks tuulte talumisel peaks olema 35-40 m/s.

Tuuliku ülesandeks saab tulevikus olema välisvalgustuse varustamine energiaga. Kuna selle konkreetse generaatori võimsus on väike, siis pole maja elektrivõrku teda mõtet lülitada.

Margus ja Kristi Silluta

Kutlastaja talu

Tulid, olid, läksid...

ELU-OLU

Kui 26. juulil RMK telkimisplatsil neeme tipus Juminda „külakoomikute“ etteaste lõppes (mida on võimalik plaadi pealt vaadata ja mille kõik lood on ka tõesti aset leidnud), siis järgnes sõnaline osa, mis sai küll üles võetud, aga plaadi peale ei mahtunud. Karli kommenteeris etenduses mängitud lugusid.

Põdra lugu toimus 1960ndatel või 1970ndatel Kolga-Aablas, kui seal veel piirivalvekordon oli. Liivaluidete otsas oli piirivalv torn ja sealt piirivalvur siis binokliga vaatas ja palava ilmaga kaugele ujunud põtra nägigi.

Hapukapsaste WC potti hapendamise lugu on pärit Rakverest, Karlile rääkis seda üks töökaaslane. Aga see 9-aastane poiss, kel puudus „sudovaja roll“ ja kes isaga koos kaks päeva Loksal kinni istus ja protokollitabatud spioonina kirja pandi, oli Karli ise. Kinnivõtmise lugu juhtus etendusepaigast u 300 m kaugusel.

Oma terasvaierist ilmajäämise kohta ütles Karli: „Annaks jumal, et nad seda trossi enam tagasi tooma ei tuleks!“. Lõpetuseks rääkis külavanem loo nõukogude majorist (rahvuselt tšerkess), kes 1989. a jaanipäeval Kolga-Aablas, kui siinkandis esimest korda sini-must-valge lehvise, seisis masti juures ja Eesti lipule au andis.

Mati Talvik selgitas vene vägede väljaminemise tausta. Vägede väljaminek muutus aktuaalseks 1993. a, pärast ÜRO resolutsiooni, kui algas kauplemine äramineku tingimuste üle ja väeüksuste kindlakstegemine. Üks paik, millest loobuda ei tahetud, oli Paldiski baas, kus tol ajal oli Eesti poolseks juhiks kolonel Raul Luks, kes rääkis etenduse järgselt ka oma muljeid.

Ta rõhutas, et 26. juulil 1994. a Lennart Meri ja Boriss Jeltsini poolt sõlmitud lepe Vene sõjaväe väljaviimise kohta oli hädavajalik ja tol ajal ei saanud teisiti, kui pidi omalt poolt tegema järeleandmise Vene sõjaväepensionäride osas.

Mati Talvik rääkis värvikalt samast lepingust, lisades, et ilma selle leppeta poleks me praegu NATO-s ning ilma USA ja Bill Clintoni abita poleks nad siit ikka ära läinud – ükski laulev revolutsioon poleks meid aidanud.

Juhuse tahtel ühtisid kuupäevad – meie etendus toimus ka 26. juuli, 14 aastat lepingu sõlmimisest hiljem.

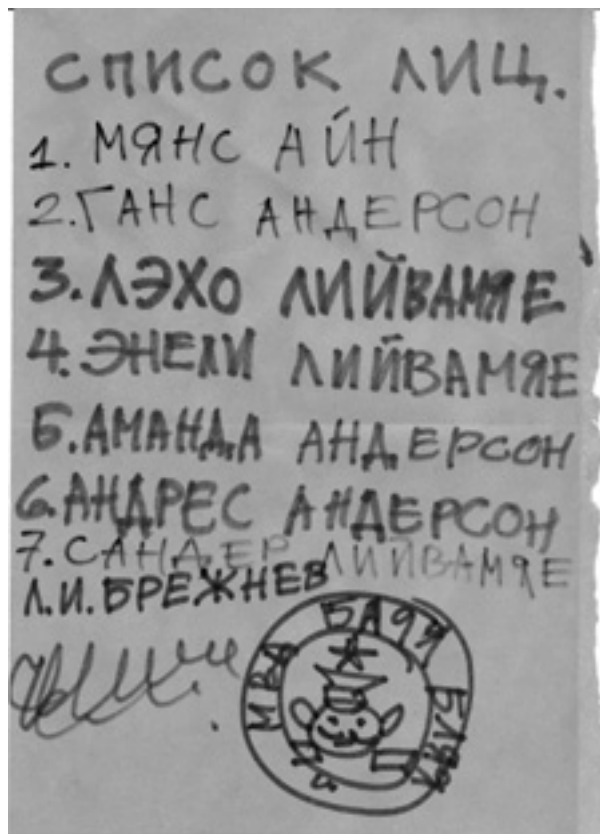
Eestis oli 1994. a u 700 nõukogude sõjalist objekti ja 33-34 000 sõjaväelast. Karli sõnade järgi olid Juminda raketibaasis maaõhk-maa-meri tüüpi raketid (12 tk) ja elanikke koos sõduritega 56.

Jumindalt läks Vene sõjavägi 28. mail 1993. a, mis oli juhuse tahtel nõukogude piirivalve päev. Paldiskist lahkus viimane Vene sõjaväelane 31. septembril 1994. a.

Kes soovib etendusejärgset vestlusringi originaalis kuulata ja vaadata, andku teada, teen DVDst paljunduse.

Anu Eek-Mägi

Kaldakodu talu



Kõige ajastutruum propusk, mis etendusele sissepääsutõendina esitati.



www.jumentake.ee

ELU-OLU

Juuli lõpus avasime Juminda küla kodulehe. Mõneti ülalatuslikult on see väga populaarseks ja loetavaks osutunud.

Avalehel on võimalik tutvuda küla uudiste ja teadetega. Kolm uuemat uudist on alati kajastatud eraldi viidete lehe keskel – nii on värsket materjali kergem märgata. Selleks, et vaadata arhiveeritud teateid, tuleb klikkida iga uudisegrupi nimetuse juures oleval siiruviiurilisel ikoonil. Kõiki uudiseid on võimalik kommenteerida.

Rubriigis „Küla” on kajastatud järgmised teemad: naabrivalve ja turvalisus (sh korrakaitse ja keskkonnakaitse), veevärk, vajalikud teenused (kaevetööd, veoteenused ja korstna pühkimine näiteks), aiandushuvilisele (Koer-

neeme Janeki aednikust õe Ene aiablogi), Külajutud (meie küla ajaleht), vaatamisväärsused (tuletorn, kalmistu, merelahingu mälestusmärk), naabrid netis (lingid Pudisoo, Pärಿಸpea, Salmistu, Turbuneeme ja Viinistu küla kodulehtedele).

Rubriik „Külaselts” sisaldab külaseltsi põhikirja, majandusaasta aruandeid, juhatuse liikmete nimekirja ja kontaktandmeid.

Galeriis on võimalik vaadata fotojäädvustusi meie küla erinevatelt üritustelt ning loodusest. Fotode juurde on võimalik lisada kommentaare.

Tänu Venesepa Siretile, kes tõlketöö tegi, on koduleheküljal alates detsembrist olemas ka inglise keeles. Esialgu siiski vaid see osa, mis meie võõramaalastest külalisi huvitada võiks – vaatamisväärsused ning mõned faktid küla ajaloost.

Vaatamisväärsusi on meil kahtlemata rohkem, kui esialgu kodulehele välja pandud. Ajapikku tuleb tutvustusi juurde. Samuti on hetkel töös kodulehe sellise osa tekitamine, mida parooli kasutades näevad vaid meie küla elanikud.

Mõeldud on ka kuulutusterubriigi ja e-poe avamise peale. Viimases saaks esialgu müüa raamatut „Juminda miinilähing 1941 – maailmasündmus meie koduvelles”, kuid ajapikku võiks lisanduda meeneid, käsitööd jm, mida saab postiga ostjatele saata.

Ajaleht „Külajutud” jõuab alates käesolevast numbrist e-aadressi omanikeni e-posti teel. Kel Interneti kasutamise võimalust pole, sellele toimetame lehe endiselt paberikandjal postkasti.

Aive Sarjas
Mäe-Tooma talu

Kohtumised Brežneviga

JUTT

Ühel 1963. aasta soojal suvepäeval oli Moskvast NSV Liidu Rahvaste Spartakiaadi jalgrattavõistlustel puhkepäev ja mind huvitas Sokolniki pargis avatud esimene India näitus N Liidus.

Esimene kohtumine

Saba paviljoni pääsemiseks oli pikk ja kõverik ning sabalised jälgisid ajaviteks paarikümne sammu kaugusel kõrval toimuvat. Seal põlvkõrguse aiakese taga toimus parajasti Bulgaaria näituse avatseremoonia. Grupp seltsimehi kuulas tervituskõnesid. Esmalt rääkis Bulgaaria topeltpealik (partei ja riigi) ja siis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees Brežnev, kellel Hruštšovi kukutamiseni jäi aega veel üle aasta.

Päris terve ja tugev mees paistis olema, oli ju tal siis veel surmani 19 aastat ordenite riputamise aega ees. Eesti taasiseseisvumiseni oli jäänud 28 aastat.

Jõudsin pikkamööda sissepääsuni, kus hindud jagasid nii umbes igale viieteistkümnendale sisenejale plekkkarpe india teega. Hea tearoom hõljus ka õhus ja et minu eesiseija sai karbi omanikuks, pöörasin tagasi, lugesin sabasseisjad üle ja sättisin ennast kuuekümnendana uuesti sappa. Tuli välja, et hindudel oli lugemine selge ja seekord mul teega näkkas.

Parajasti sisenes kõrvalpaviljoni ka grupp seltsimehi, nendele jagati arvatavalt bulgaaria veini.

Näitus oli väga huvitav ja eksootiline. Täna kosmoseriigi suurim tehnikaväljapanek jäi meelde – motoroller „Fatabulus”.

Saadud karbist tehtud teed käisin aasta või enama vältel maitsmas õe Leida juures Tallinnas. Ligilähedase maitse ja aroomiga teed pole hiljem eluilmaski saanud. Ju siis oli sõpradele kaasa toodud India parimatest parim. Oli ju tollal kuulus loosung „Hindi rusi, bhai-bhai”, mis tähendab, et hindud ja venelased on vennad.

Järgmisel päeval oli võidusõidul selle koha juures, kus sakslaste pealetung Moskvale 1941. aastal tagasi löödi, gruppis suur kukkumine. Lendasin pea ees kraavi ja maandusin õlgadeni mudasse. Ka esimese ratta kummi oli kukkumine katki lõõnud.

Kargasin püsti, võtsin esimese ratta kõrgele kätte ja karjusin oma teada tehnilise abi mootoratastele „Kolesol!” Õnneks sain päris kähku Moskva armee-treenerilt Veršininiilt esimese ratta ja alustasin meeletut grupi tagaajamist.

Pärast tuli välja, et karjusin siiski ainult oma teada, sest häälepaelad olid kukkumise-ga sellise matsu saanud, et häält välja ei tulnud.

Finišini jäi 10 km ja sattusin teisi püüdma koos Rooma olümpia medalimehe Melihhoviga. 300 m enne suure tõusu algust saime grupi kätteja tõusul trügisin meeletult ettepoole. Tulemuseks oli kümnes koht ja minu aeg võeti välja. Üheteistkümnendast alates ei jõudnud kohtunikud enam kõikide võistlejate numbraid välja lugeda ja nad pandi kohti jagama.

Tänu minu kümnendale kohale sai Eesti liiduvabariikide arvestuses ka kolme päeva ja mitmepäeva sõidu kokkuvõttes äärepealt kätte spartakiaadi rattasõidu kolmanda koha.

Teine kohtumine

Teist korda „kohtusin” Brežneviga 1981. aastal, seekord juba unenäos, ööl peale seda, kui ta endale neljanda N Liidu kangelase Kuldtähe välja kirjutas ja rinda riputas.

Mõni aasta varem, peale „Vremjas” näidatud Brežnevi kõnet pillas meie viieaastane poeg Karli killukese, et „ronin ka posti otsa ja karjun nagu Brežnev. Umbes samal ajal arvas tädi-poja tütar Katre, kes oli sama vana, et Brežnevi ees olevast kuuest mikrofonist viis annavad talle hapnikku ja üks kõnet edasi.

ET olin Moskva CSKA-s olemise ajal korduvalt Sokolniki taga metsas suusatamas käinud, olin unenäos seal metsajooksu tegemas, СССР kirjadega dress seljas.

Sattusin peale porisse kinni jäänud GAZ-691-le. Hädaliseks osutus Brežnev. Seljas oli tal 1945. aasta polkovnikumunder ja välja nägi saleda mehena. Nimelt näidati teda selles mundris tihhti telekas, kui ta 1945. aasta 16. juuni võiduparaadil oli Punasel väljakul fashistliku Saksamaa võidetud vägede lipude hunnikusse heitjate hulgas.

Minu tollane naabrimees Pärnu TASS-i korrespondent Madis Salum teadis mulle juba 1976. aastal rääkida, et Brežnevi „tallis” on 36 autot, mis talle kingitud. Nüüdsed naftašeidigid seltsimehe muidugi mitmekordselt üle.



L. I. Brežnev Internet

Muuseum, Jeltsini ajal antud intervjuus mainis üks endine Brežnevi ihuohvitser, et Ljonjal olnud tavaks mõnest külapoest mööda sõites ihukaitsjale ja sohvrile öelda: „Davai pa rublju!”. Varem olnud lihtsam, viinapudel maksnud

2.87 ja sohvril jäi 13 kopikat ülegi. Hiljem, kui partei ja valitsus viina hinna 4. 12 peale tõstsid, suur pealik seda muidugi ei teadnud ja sohver kui jooksupoiss pidi iga kord rubla ja 12 kopikat oma taskust juurde panema.

Minu unenäos oli Leondi ise roolimees. Vaatas mind, et ustav poiss, СССР kenasti rinnal, ja kutsus appi. Panin siis autole hagu ja roikaid rattaste alla ning minu tagantlökkamise toel pääses Ljonja porist välja.

Brežnev suvatses mul kätt suruda ja mõne minuti juttu puhuda. Saanud teada, et aeg-ajalt treeninglaagrite vahepeal Moskvast olen, ütles, et kui aega saad, hüppa Kremlist läbi, kirjutatan sulle heateo eest ordeni välja.

Väsimatu leninlase hingeheitmiseni ja Punasel väljakul haudakolksumiseni jäi peale unenäo lõppu veel aasta. Eesti taasiseseisvumiseni aga kümme aastat.

Karli Lambot

Rätsepa talu

Lohakas perenaine

Tulnud kord külaline Hinnole. Tagaakse kaudu muidugi. Pakutud istet. Vaandanud siis külaline õue poole tagasi ja imestanud, et pajalapid vedelevad maas.

Küsimus lahenes siis, kui maamesilane aknal sumisema hakkas. Perenaine võtnud pajalapi, korjanud mesimummi selle sisse ja visanud koos pajalapiga uksest välja.

Kaia Lass
Hinno talu

Siguri Juss ja Pärtli Ants

Külajuttude 2006. aasta augusti- ja 2007. aasta novembrinumbris oli juttu rannarahva hüüdnimedest ja Juminda hundist.

Ühe versiooni kohaselt murdnud hunt maha Kalgu Iedla lehma ning põgenenud teda taga ajanud külarahva eest Imutaja liivamägedesse. Pühapäevase jumalateenistuse ajal läinud aga susi kabeli akna alt mööda. Pärtli Ants silmanud teda ja hüüdnud jutluse vahele: „Nähka nüüd, nähka nüüd! Kui lähtab ajalasa!“

Teine lugu, Siguri Jussi oma, pajatab aga veidi teisiti: „Maamees oma hobuse ja varsaga tuli talvel, hunt murdis varsas maha. Külamehed ajasid hunti taga, hunt kaval pani jooksu.“

Kaldakodu Anu tundis oma artiklis huvi, millal elasid Pärtli Ants ja Siguri Juss ning kas nad elasid meie külas samal ajal.

Vana-Põllu Luule, kel Internetis asuvas Saaga keskkonnas paiknevate kirjuraamatute uurimine käpas, leidis, et Siguri Juss ja Pärtli Ants elasidki Jumindal ühel ja samal ajal.

Johanes Junkwist (Siguri Juss) sündis 12.12.1848.

Hans Kempman (Pärtli Ants) sündis 15.09.1834 ja abiellus Siguri Jussi õe Miina Junkwist'iga 14.02.1865. Miina sündis 15.10.1845.

Seega on tõenäoline, et nende lood jutustavad ühest ja samast hundist, olgu gi, et veidi erinevalt.

Vanade fotode säilitamine

AJALUGU

Paljudes meie küla peredes on alles vanu ja väga vanu fotosid, mida ajahammas tugevasti purenud. Sellest tekkis mõte uurida, kuidas vanu fotosid õigesti hoida-hooldada. Artikkel on koostatud Rahvusarhiivi juhiste „Fotode, filmide, heli- ning videosalvestiste säilitamine“ (2003) alusel.

Fotograafia algusaegadest 1830. aastatest alates on fotode tegemiseks leiutatud hulgaliselt tehnikaid ja võetud kasutusele rohkesti erinevates kombinatsioonides kemikaale. Need asjaolud teevad fotomaterjalide säilitamise keeruliseks, samuti tuleb arvesse võtta keemilise protsessi jätkumist, mis rikub aastate jooksul vältimatult kõiki fotomaterjale. Lagunemisprotsess võib kiireneda veel ka ebasobivate keskkonnategurite ja fotodega hoolimatu ümberkäämise tõttu. Siiski on võimalike ohtude vältimine kergem kui tekkinud kahjustuste parandamine.

Missuguses seisukorras on fotod säilitajani jõudnud, sõltub kasutatud kemikaalide ja fotomaterjalide omadustest, negatiivide ja fotode töötlemisprotsessi kvaliteedist ning keskkonnatingimustest, milles fotod on seni olnud.

Tänapäeval loetakse foto originaaliks negatiivi. Peale originaalsuse teeb negatiivi väärtuslikuks veel ka võimalus saada temast lugematul hulgal fotosid – positiivkujutisi – mille heleduse ja tumeduse või värvide jaotus on sama mis pildistamise objektil.

Originaalnegatiiviga võrdsustatakse 19. sajandil ja 20. sajandi algul tehtud positiivid ja unikaalsed fotod, mille tegemisel kasutatud fototehnikad ei ole enam käibel.

Must-valged fotod ja nende säilitamine

Negatiivilt (kontakt)kopeerimise teel saadud fotod võivad olla:

- albumiinfotod (pealispind läikiv, kollakas, kleebitud tugevale pappalusele, kasutusel aastail 1850-1920);
- kolloodiumfotod (pruunikad, hallikad, valged alad lumivalged, terava kujutisega, kasutusel aastail 1864-1910);
- želatiinfotod (kasutusel 1880. aastast kuni tänapäevani, algselt pruun või punakaspruun pealevalgustuspaper, tänapäevased ilmutuspaberid mustad, sinakasmustad, läikivad, matid või krobeldised).

Fotod ümbristatakse igaüks eraldi. Ümbriseks on ümbrikusarnane fototasku või kokkuvolditav nelja klapiga ümbris, klapptasku.

Mustvalgete fotode ümbristamiseks võib kasutada puhverdatud või neutraalset paberit või ka plastikümbriseid. Puhverdatud paberit ei tohi kasutada albumiinfotode ümbristamiseks. Seega, vanade fotode ümbristamiseks kasutada igaks juhuks neutraalsest paberist ümbriseid.

Kahjustatud ja retušeeritud fotosid ei tohi hoida plastikümbristes.

Kuna plastikümbris ei toeta fotot piisavalt, aseta vajaduse korral foto taha toeks papileht. Fotod asetatakse



Pidu Rammu saarel 1924. aastal. Pildil, mis veidike kahjustatud, peaks olema ka Juminda küla mehi. Erakogu

se suuruse järgi karpidesse või mappidesse pakendatult horisontaalselt.

Ühes mapis või karbis asetsevate fotode suurus võib veidi erineda, aga ümbrised peavad olema ikkagi ühesuurused. Kui fotod asetatakse karpi ilma individuaalse ümbrisetä, tuleb nad paberist vahelehtedega üksteisest eraldada. Paksudes raamides ja paspartuudes fotosid hoitakse horisontaalselt.

Värvifotod ja nende säilitamine

Enne värvifotograafia leiutamist kolooreeriti mõnikord mustvalgeid fotosid. Värvifotod on valguse ja temperatuuri suhtes väga tundlikud.

Värvifotosid hakati tööstuslikult tootma alates 1935. aastast. Nad on ebastabiilsed värvide püsivuse suhtes, toimuvad muutused värvitoonides, fotod kipuvad aja möödudes pleekuma.

Iga värvifoto ümbristatakse eraldi.

Negatiividel ja fotodel esinevate kahjustuste peamised põhjused:

- valguse mõju;
- ebastabiilne temperatuur ja õhuniiskus;
- õhusaastatus;
- ümbrispaberi happelisus;
- hallitus, putukad, närilised;
- fotode ebaõige või hoolimatu käsitsemine nii nende valmistamisel kui ka hiljem;
- vee- ja tulekahjustused.

Ümbriseks on ümbrikusarnane fototasku või kokkuvolditav nelja klappiga klapptasku. Värvifotode ümbristamiseks võib kasutada neutraalset paber- või plastmaterjali. Värvifotod vajavad säilimiseks madalamat temperatuuri (13° C) kui mustvalged ning nende pakendamiseks ei tohi kasutada puhverdatud paberit. Muus osas on hoiustamine sama mis mustvalgete fotode puhul.

Unikaalsed fotod

Fotod võivad olla unikaalsed oma ea tõttu (valmistatud fotograafia algusaastatel 19. sajandil ja 20. sajandi algul); neid esineb harva, sest neid on valmistatud sageli ainult üks eksemplar (dagerrotüüp, ferrotüüp, ambrotüüp); nende valmistamiseks on kasutatud hiljem kõrvalejätud fotomaterjale (näiteks paberist põhimikuga negatiiv – kalotüüp ja sellelt kopeerimise teel valmistatud soolapaberfoto).

Pabernegatiivid (kalotüübid) on tänapäeval väga haruldased, olid kasutusel aastail 1841-1851. Nad on sageli kasutamise rebenenud, õhukesed, aluseks tavaline tolleaegne kirjutuspaber, tõmbuvad kergesti rulli, sageli emulsiooni koostisest põhjustatud kollaka värvusega. Võib esineda ka rullpabernegatiive, mida toodeti 1880. aastatel.

Soolapaberifotod (pealispind matt, paberikiud näha, kollakaspruun, punakaspruun või purpur) on saadud pabernegatiivilt kopeerimise teel.

Dagerrotüüpfoto on hõbedane, läikiv, peegeleefektiga, teatava nurga all vaadeldav vaskplaadil foto. Dagerrotüüp on positiivkujutus, mis saadi kaamerast valmis kujul. Asetati tavaliselt paspartuusse, kaeti klaasiga ja pakiti hingedel avaneva kaanega karpis. Dagerrotüüpe valmistati aastatel 1839-1860.

Ferrotüüpfoto on hall, hele pind hallikas või kollane, mitte valge, matt või väheläikiv. Põhimikuks mustaks või pruuniks lakitud raudplekk. Asub tavaliselt õhukesest paberist paspartuusse, pandi ka medaljonidesse ja prossidesse. Ferrotüüpi valmistati aastatel 1855-1930. Mõnikord esineb neil niiskusest tingitud roostepunkte. Identifitseerida saab ka magnetiga.

Ambrotüüpfoto on kollooidumemulsiooniga klaaspõhimikul negatiiv, mis taha kleebitud tumeda paberi tõttu paistab positiivina. Sageli asub ta hingedel avaneva kaanega ilukarbis. Ambrotüüpi valmistati aastatel 1851-1890.

Fotode säilitamine albumites

Fotoalbumite valmistamiseks on sageli kasutatud fotode säilitamiseks sobimatut happelist pabermaterjali. Fotod tuleks tõsta ümber arhiivipüsivast materjalist valmistatud albumisse ja kinnitada albumilehe ühele küljele. Kinnitamiseks kasutada fotonurki või kilesid kui need on albumilehtedel olemas, mitte liimi.

Mõnikord on fotod kinnitatud albumilehele tehtud sisselõigetega. Sel juhul peab album olema varustatud siidpaberist vahelehtedega, sest sisselõigetes asetatud fotod võivad üksteise taha takerdudes rebenenud, eriti kui nad on ühesuurused ja sisselõiked asuvad kohakuti.

Kui fotod on albumisse tugevasti kinni kleebitud või on album kunstiväär-

tuslik, spetsiaalselt nende fotode paigutamiseks kunagi teha lastud, asetage albumilehtede vahele õhuke albumilehe suurune happevaba siidpaber.

Fotomaterjalide hoiuruum peab olema tolmuvaba, soovitatavalt pime. Õhuniiskust tuleb hoida nii stabiilsena kui võimalik 30% ja 40% vahel ning temperatuuri nii konstantsena (lubatud kõikumine $\pm 2^{\circ}\text{C}$ ööpäevas) ning madalana kui võimalik. Kõrgemat õhuniiskust saab kompenseerida madalama temperatuuriga. Fotomaterjalidele mõjuvad halvemini temperatuuri ja õhuniiskuse järsud kõikumised kui ebaõige, aga stabiilne hoiurežiim.

Vältida tuleb igal juhul rohkem kui 60% suhtelist õhuniiskust, millest alates hakkab moodustuma hallitus ja kiirenevad keemilised lagunemisprotsessid.

Mustvalgete fotomaterjalide vananemist mõjutavad kõige rohkem õhuniiskus ja saasteained, värvifotomaterjalide vananemist valgus ja kõrge õhutemperatuur.

Negatiive hoiustatakse vertikaalselt, fotosid ja fotoalbumeid horisontaalselt.

Vanade fotode eksponeerimisel tasub silmas pidada valguse ja temperatuuri mõju fotode elueale.

Fotode ümbristamine

Fotoümbrised ja -karbid peavad olema valmistatud arhiivipüsivast materjalist, st materjalid peavad olema läbinud PAT (Photographic Activity Test) testi. Poodides laiatarbekaubana pakutavad fototaskud, plastikribataskud ja fotoal-

bumid fotode pikaajaliseks või alaliseks säilitamiseks ei sobi.

Fotode ümbrised kaitsevad fotosid valguse, tolmu, saaste (erinevad gaasid, saastunud õhk, näpuhigi), temperatuuri ja õhuniiskuse järskude muutuste ning kasutamisest tingitud mehaaniliste kahjustuste eest. Ümbriste valmistamiseks kasutatakse nii neutraalset (pH 7,0-7,5) kui ka aluselise reserviga (pH 7,2-9) puhverdatud paberit, samuti plastikmaterjale. Liimühendusega ümbriste kasutamisel jälgige, et ühendus ei paikneks ümbrise keskel.

Plastikmaterjalide puuduseks on staatilise elektrilaengu tekkimine, mis tõmbab ligi tolmu, ning ka umbsus. Kõrge õhuniiskusega ruumides võib plastümbrisesse koguneda niiskust, mille tõttu fotod kleepuvad kile külge. Muutliku hoiukliimaga ruumides võib plastikümbriste sisepinnale tekkida kondensvesi.

Enamasti suhtutakse fotosse üksnes kui illustratiivsesse materjali ega käsitleta seda kui iseseisvat dokumenti. Fotol on tõepoolest eelkõige informatiivne väärtus ja alles seejärel n-õ andmetõestusväärtus. Siinkohal on oluline, kui põhjalike andmetega jäädvustatud sündmuse sisu, sellest osa võtnud inimeste, toimumise aja, koha, autorite jne kohta on foto varustatud. Andmete fikseerimine nii fotol sisalduva informatsiooni (sündmus, osalejad, autor, aeg ja koht) kui ka selle füüsilise seisukorra kohta tõstab tema väärtust tunduvalt.

Fotodega töötamisel:

- pane kätte puuvillased sõrmikud, et mitte jätta fotodele ja negatiividele sõrmejälgi;
- väldi negatiivide ülemäärast valgustamist;
- võta originaale välja võimalikult harva, kasuta nende asemel koopiaid;
- tööta puhtal alusel, töölauale asetada valge paberileht;
- negatiivide ning fotode pakendamisel ära kasutada klambreid ega kummipaelu;
- numbri kirjutamiseks foto taha kasutada pehmet grafiitpliatsit, numbri märkimiseks negatiivi servale veekindlat tindipliatsit;
- negatiivile ei tohi numbrit kraapida ega teha sisselõikeid. Sisselõigetest võib alguse saada rebend;
- ära kirjuta ümbrisele, kui foto või negatiiv on juba ümbrises;
- säilita vanadel ümbristel olevad andmed;
- fotomaterjalidega töötades ära samas ruumis söö, joo ega suitseta.

AJALUGU



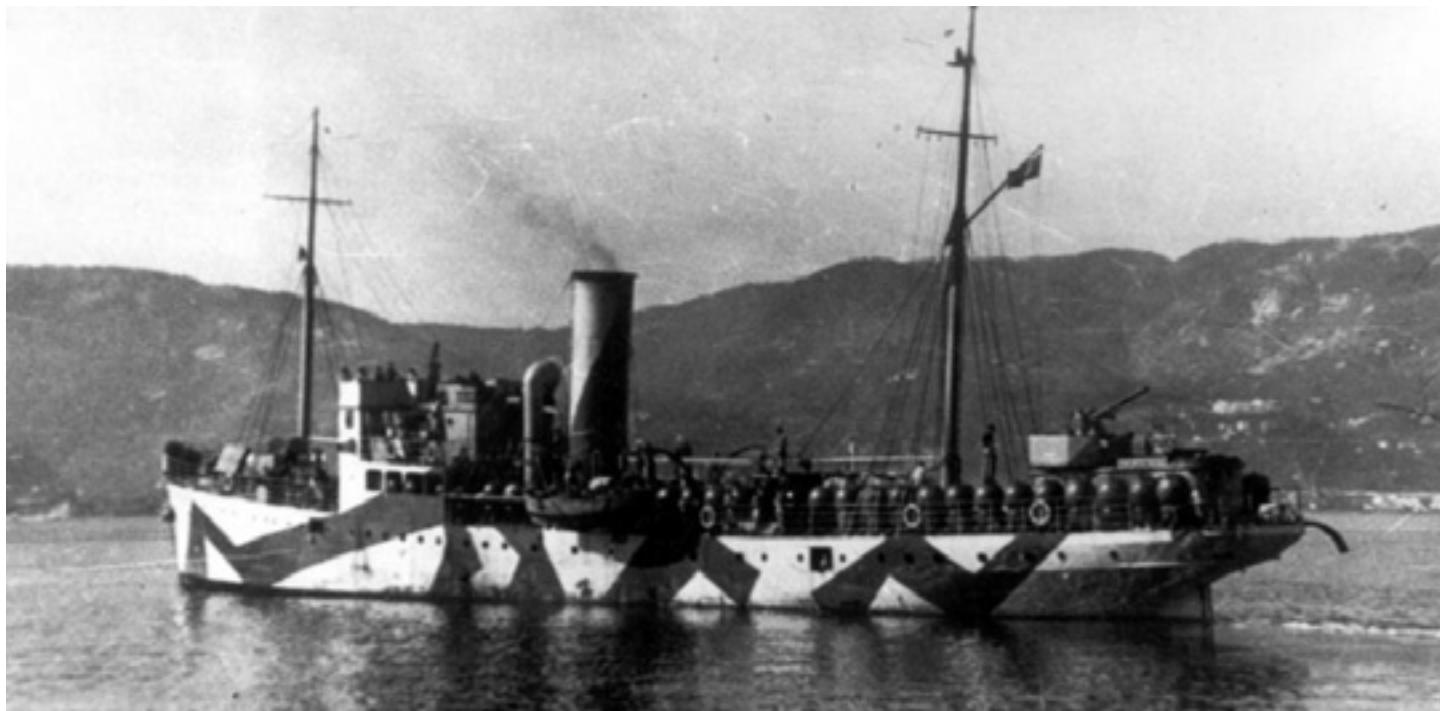
Foto Kuurmäe

Ühe pildi lugu

Selle foto oleme kord juba avaldanud. Kuid avaldame veel, sest nüüd on teada ka pildi tegemise lugu, mis teeb foto tunduvalt väärtuslikumaks.

„Pildi tegi Leesi kooli õpetaja Kuurmäe. Õpetajad – Avasalu ja Kuurmäe – käisid lihtsalt külas ja pildistasid. Pildil on minu ema Maria, tema õde Anni, minu isa Isak ja Anni mees Leopold. Minu lapselaps Kadri küsis kord seda pilti vaadates, et miks need vikatid siin paadi küljes ripuvad. Ta ei osanud arvata, et need on hoopis ankrud,“ rääkis Rätsepa Leida, kes ise ka pildi peale jäi.

„Mul on punakas-pruunikas kampsun seljas. Minu vana-isa õde Miina Malmberg oli kuduja. Lapsena olin ma sageli linnas tädi lapseks, isa õe juures. Ja käisin siis vanatädi Miina juures Kalju tänaval – tädi elas Võrgu tänaval, tema õpetas, kuidas minna – poolimas ja kudumismasinat uurimas. Mul on pildil sametist müts peas. Linnariided panin selga, natuke külmem aeg oli. Mul on nii meeles, kuidas õpetajad tulid ja me randa läksime. Teised siis kivistasid seal võrku. See oli 1936. aastal ma arvan.“



Miinikandja "Juminda".

Internet

Miinikandja Juminda. Kus on tõde?

AJALUGU

Leidsin Internetis ringi kolades lehekülje, mis räägib Juminda nimelisest laevast, miinikandjast.

Info lehel, mis kuulub sakslasele Manfred Krellenbergile, ajalooekspertide Teise maailmasõjaaegsete laevade alal, on peamiselt saksaakeelne, kuid avalaht on olemas ka inglise keeles. Sealt võib lugeda, et 59 meetri pikkune alus ehitati 1928. aastal Itaalias Genovas ning see vedas reisjaid Elba saare ja mandri vahel. Algselt kandis laev nime „Elbano Gasperi”. Jumindaks nimetati ta ümber 1943. aastal Juminda miinilahingu auks. Juminda miinitõkke „peaehitajaks” oli korvetikapten Karl Freidrich Brill. „Jumindal” teenis ning hiljem sellega koos ka hukkus Krellenbergi vanaisa Karl-Heinz Waack.

Põllu Uno aga juhtis mu tähelepanu veidi teistsugustele faktidele. „1943. aasta septembris, kui Itaalia mandriosaal maandusid Inglise-USA väed ja uus Roomas olev valitsus liitlastega rahu tegi, oli Brill ende saksa meeste hulgas,

kes Põhja-Itaalias uue rinde organiseerisid. Korvetikapten Brill ülesandeks oli organiseerida Liguuria ja Türrreeni meredel tegutsev miiniveeskajate üksus Minenschiffgruppe Westitalien,” kirjutab Mati Õun oma teoses „Juminda miinilahing 1941 – maailmasündmus meie koduvetes”. Ning jätkab: „Laevade hulgas, mis sinna üksusse võeti, oli ka vana, 1894. aastal ehitatud Itaalia miiniveeskaja „Betta Nr 5”. See ligi 42 m pikkune ja 475-tonnise veeväljasurvega laevuke, mis võttis peale 60-80 miini, sai nüüd uutelt peremeestelt nimeks „Juminda”.

Kui vaadata laevade ehitamisaastaid ja mõõtmeid, saab selgeks, et Krellenbergi kodulehel ja Õuna raamatus on kirjeldatud erinevaid laevu. Miks lugupeetud ajaloolased erinevaid andmeid esitavad? Milline laev siis „Jumindaks” ümber nimetati?

Krellenbergi järgi uppus laev koos 63 meeskonnaliikmega Vahemerel peetud lahingus kahest USA torpeedotabamusest. Hukkusid ka „Juminda” kapten V. W von Stosch ja pardal olnud korvetikapten Brill. Õuna andmetel korjati merest välja kaheksa ellujäänud mees-

konnaliiget, Krellenberg nimetab aga kuutteist pääsenut.

Hukkimise kuupäeva osas valitseb siiski pisuke segadus. Krellenbergi ja Õuna andmetel uppus „Juminda” ööl vastu 22. oktoobrit 1943. Netileheküljel www.argentariodiving.it, mille viite edastas Uno poeg Tarvo, on aga kirjas, et laev hukkus päev hiljem – 23. oktoobril 1943. Kumb päev on õige?

Huvitav oleks teada, kuidas Mati Õun ja Manfred Krellenberg erinevusi selgitavad? Viitsib ehk keegi küsida? Pärimine on täiesti võimalik, sest mõlema mehe e-postiaadressid on Internetis saadaval.

Vraki täpne asukoht jäi teadmatusse 59-ks aastaks. 2002. aastal suutis itaallane Claudio Amerini selle kindlaks teha.

Lõpetuseks veel nii palju, et Karli sõnul olevat nõukogude ajal olnud ka Viimsi sadamas üks „Juminda” nimeline väiksemat sorti kaubalaev – natuke suurem kui traal ja igavesti roostes näinud välja.

Aive Sarjas

Mäe-Tooma